

فرا تحلیل آسیب‌های اجتماعی رایج در بین دانش‌آموزان

سید ضیاء هاشمی^۱، سمیه مردانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

چکیده

ناهنجاری‌های رفتاری در همه جوامع به چشم می‌خورد ولی با توجه به شرایط جامعه، نوع، میزان و شدت آن متفاوت است. افزایش ناهنجاری‌های رفتاری در بین دانش‌آموزان از یک طرف بیانگر شروع ناهنجاری در سنین پایین و از طرف دیگر بیانگر تداوم آن در آینده است که در نهایت بنیان‌های جامعه را به مخاطره خواهد انداخت. از این رو شناسایی زمینه‌ها، دلایل و پیامدهای آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی شایع در بین دانش‌آموزان نیازمند تبیین و تدقیق مضاعف است. این مقاله با استفاده از روش فراتحلیل، ۲۵ مورد از مقالات علمی-پژوهشی را که در سالهای ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۸ در ایران تالیف شده است، انتخاب و بر اساس شاخصهای روشی و نظری بررسی و ارزیابی کرده است. طبق یافته‌های تحقیق چهار آسیب اجتماعی رایج در میان دانش‌آموزان عبارتند از: خشونت، اعتیاد، انحرافات جنسی و خودکشی. این مقاله همچنین به دسته‌بندی و تحلیل عوامل موثر بر گرایش دانش‌آموزان به این آسیبها و مقایسه یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های خارجی در خصوص این آسیب‌ها پرداخته است. کلیدواژه‌ها: آسیب‌های اجتماعی، اعتیاد، دانش‌آموزان، خشونت، خودکشی، انحرافات، فراتحلیل.

۱ دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه تهران؛ zhashemi@ut.ac.ir

۲ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی پردیس البرز دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)؛

بیان مساله

جامعه‌شناسان رفتار انحرافی را به عنوان اعمال و کردارهایی که هنجارهای اجتماعی مورد قبول را نقض می‌کند و به احتمال زیاد با محکومیت، ننگ، انزوای اجتماعی، سرزنش و یا مجازات از طرف مخاطبان همراه است تعریف می‌کنند (گود و بن یهودا، ۲۰۱۰: ۴). به عبارت دیگر، انحراف به مجموعه‌ای از رفتارها، اعمال، نگرش‌ها، اعتقادات، سبک و وضعیت‌هایی که بر خلاف باورها و انتظارات جامعه بوده است و در نتیجه با منع قانونی و قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد، اطلاق می‌شود. (مک لافلین و مونسی، ۲۰۱۲: ۸۹)

یکی از نارسایی‌ها و نگرانی‌های جامعه امروز بروز و افزایش رفتارهای انحرافی در مدارس است که می‌تواند تبعات منفی مضاعفی را برای جامعه به بار آورد. عوامل متعددی در بروز آسیب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان نقش دارند که از این میان می‌توان به نابسامانی‌های اقتصادی- اجتماعی و نیز عوامل فردی، فرهنگی، خانوادگی، شغلی و اقتصادی و سایر عواملی که باعث محرومیت فرد و یا احساس محرومیت او می‌شوند، اشاره کرد. محرومیت‌ها و سایر نابسامانی‌های اجتماعی زمینه مساعدی را برای گسترش انواع مختلف انحرافات اجتماعی فراهم می‌کند که روی ساختار جامعه تأثیرات مخربی باقی می‌گذارند.

در شرایط کنونی شیوع روز افزون انواع انحرافات و آسیب‌ها، زنگ خطری برای جامعه و نسل آینده محسوب می‌شود (باری قلی و همکاران، ۱۳۹۷). تحقیقات و بررسی‌های مربوط به آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی مورد توجه دانشمندان رشته‌های مختلفی از جمله روانشناسان، روانپزشکان، روانشناسان اجتماعی، جامعه‌شناسان، حقوقدانان، متخصصان پرورشی و بالاخره سیاستمداران و مدیران قرار گرفته‌است و همین امر خود اهمیت و پیچیدگی موضوع مورد بحث را نشان می‌دهد (هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۹۲). در ایران نیز همواره پژوهشگران و دولت‌ها به آسیب‌ها و انحرافات نوجوانان و جوانان و عوامل موثر بر آنها، توجه کرده‌اند، به طوری که پژوهش‌های گوناگونی برای شناخت عوامل موثر بر این پدیده انجام شده و حجم عظیمی از منابع مالی و انسانی صرف پژوهش درباره آنها شده است.

رواج آسیب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان در مدارس موجب می‌شود این انحرافات همانند یک بیماری مسری به دیگر دانش‌آموزان نیز سرایت کند و خسارت‌های جبران‌ناپذیری را

به سرمایه‌های ملی و عمومی وارد کند. این معضل، علاوه بر ایجاد هزینه‌های کلان مادی، موجب ناراحتی روحی و روانی خانواده‌ها و نزدیکان و نیز تهدیدی برای انسجام اجتماعی می‌شود و می‌تواند زمینه ساز جرایمی بزرگتر در آینده باشد. (ایمان و همکاران، ۱۳۹۵). بنابراین برای کنترل آنها لازم است به شناخت، اولویت‌بندی و تحلیل دلایل وقوعشان پرداخته شود. یکی از روشهای علمی مناسب برای تحقق این هدف و شناخت ابعاد موضوع، روش فراتحلیل است. فراتحلیل مطالعه و بررسی نظام‌مند پژوهش‌های گذشته است، پژوهش‌هایی که همه درباره یک موضوع خاص انجام شده‌اند. هنگامی که درباره یک موضوع خاص، پژوهش‌های متعددی صورت گرفته باشد، می‌توان همه آنها را مجدداً مورد مطالعه قرار داده و با یکدیگر مقایسه کرد و در واقع نتایج همه آن پژوهش‌ها را با یکدیگر تلفیق و ترکیب نموده و به یک نتیجه واحد رسید. (زاهدی و دیگران، ۱۳۸۴ : ۵۴ و ۵۵). در روش فراتحلیل، هدف اصلی بررسی نظریات به کارگرفته شده به علاوه دسته‌بندی روش‌های تحقیق و نیز یافته‌ها است. بنابراین بررسی و طبقه‌بندی پژوهش‌های علمی در زمینه آسیب‌های اجتماعی رایج در بین دانش‌آموزان و جمع‌بندی تحلیلها و راهکارهای مقتضی در این زمینه برای نیل به تبیین و تحلیلی جدید و جامعه‌شناسانه از این موضوع هدف اصلی این مقاله است.

مرور نظری

در تحقیقات و نظریه‌های مربوط به آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی، عوامل متعددی مورد توجه قرار گرفته و هریک با منطق علی و ویژه‌ای درصدد تبیین رفتارهای ضداجتماعی برآمده، از زاویه خاصی بخش‌هایی از واقعیت‌های مربوط به این مسائل را تبیین کرده‌اند.

رویکرد کنترل اجتماعی روی این نکته متمرکز است که میزان تعهد فرد به جامعه، عامل تعیین‌کننده در کجروی می‌باشد. جوانانی که پیوند محکمی با والدین و مدرسه ندارند، درگیر رفتار مجرمانه می‌شوند. به نظر کری (۱۹۹۳)، «تنها خانواده‌ها و فرهنگ‌های مستحکم می‌توانند به طور اساسی از بزهکاری جلوگیری کنند. بنابراین سستی خانواده‌ها، عدم وجود افراد بزرگسال و عدم وجود فرهنگ اصیل، می‌تواند سبب فروپاشی اجتماعی شود و در نهایت انحراف را در نوجوانان و جوانان تقویت کند. به عبارت دیگر، پیوندهای خانوادگی و روابط با همسالان در

جلوگیری از بزهکاری نقش مهمی ایفا می‌کنند و پیوندهای خانوادگی مهمتر از روابط با همسالان است» (نائیجی، ۱۳۸۷ : ۲).

تراوس هیرشی^۱، مهمترین صاحب نظر این رویکرد، بزهکاری را محصول بی‌اعتنائی به قید و بندهای اجتماعی و عدم کنترل جوانان از طرف خانواده، دوستان و مدرسه می‌داند. به عبارت دیگر وابستگی جوانان به خانواده، دوستان و مدرسه در جلوگیری از بزهکاری بسیار مهم است. از نظر هیرشی قید و بندهای کنترل اجتماعی چهار بعد دارد:

الف- وابستگی: وابستگی به والدین، اقوام، دوستان و مدرسه نوعی قید و بند اخلاقی است که فرد را ملزم به رعایت هنجارهای اجتماعی می‌کند.

ب- تعهد: هر چه فرد به قیود اجتماعی تعهد بیشتری داشته باشد، بیشتر از بزهکاری پرهیز می‌کند. حفظ شئون خانوادگی، پیروی از دستورات مذهبی و امثال آن سبب پرهیز از بزهکاری می‌شود.

ج- مشغولیت: اشتغال در امور و فعالیت‌های اجتماعی مانند کار، ورزش، سرگرمی و ... سبب می‌شود فرد برای کار خلاف و بزه وقت نداشته باشد در حالی که آدم بیکار فرصت بیشتری برای اعمال خلاف خواهد داشت.

د- عقاید: میزان باور و اعتقاد فرد به هنجارها و ارزش‌های اجتماعی، مانند باور به نیکوکاری و حسن شهرت در خانواده و جامعه، سبب می‌شود فرد پایبند به آنها باقی بماند (عباسی، ۱۳۸۷ : ۱۱).

طبق نظریه پیوند افتراقی (ساترلند^۲) انحراف تحت تاثیر نگرش‌های آموخته بوجود می‌آید (پرت و این و ساموتر، ۱۳۸۶ : ۶۴). وی معتقد است رفتار انحرافی مثل سایر رفتارهای اجتماعی از طریق پیوستگی و ارتباط با دیگران، انگیزه‌ها، گرایش‌ها و ارزش‌های انحرافی فراگرفته می‌شوند (استیسی، ۱۳۷۸ : ۱۳۴). رابرت برگس و ایگز معتقدند، «اگر هنجارهای اجتماعی و قوانین به صورت واقعی هم‌نوایی با رفتارهای قانونی را برای فرد تقویت نکنند، او بزهکار می‌شود، زیرا رفتار با تقویت مثبت شکل می‌گیرد» (نائیجی، ۱۳۸۷ : ۲). بنابراین در مجموع رفتار انحرافی از طریق معاشرت با «دوستان ناباب» آموخته می‌شود. ادوین ساترلند بر این اعتقاد

1 Hirshi
2 Sutherland

است که رفتار انحرافی از طریق «معاشرت» یعنی داشتن روابط اجتماعی با انواع خاصی از مردم مانند خلافکاران و گروه‌های انحرافی آموخته می‌شود (اسماعیلی، ۱۳۹۱: ۲۹).

نظریه کنترل قدرت هاگان که براساس سنت مارکسیسم تدوین شده است بر این پیش فرض استوار است که حضور قدرت در سازمان‌های کاری که والدین در آن مشغول می‌باشند، همچنین آزادی کنترل نشده در محیط خانواده جوانان را برای رفتار بزهکارانه آماده می‌سازد. قدرت والدین به وسیله عوامل درون خانواده نظیر روابط میان والدین، روابط فرزند-والدین و روابط فرزندان با یکدیگر و به وسیله عوامل محیط کار خارج از خانواده نظیر موقعیت اقتصادی والدین در بازار کار تعیین می‌شود (ایلواری، ۱۳۹۴: ۴). هاگان معتقد است نرخ جرم و بزهکاری تابعی است از دو عامل: الف- موقعیت طبقاتی (قدرت) و ب- عملکرد خانواده (کنترل). ارتباط بین این دو متغیر در خانواده سبب می‌شود اعضای خانواده قدرتی را که در محل کار دارند در خانواده بازتولید کنند. موقعیت طبقاتی والدین که در تجربه شرایط و محیط کاری آنها تعریف می‌شود، رفتار انحرافی بچه‌ها را تحت تاثیر قرار می‌دهد (تنهایی و همکاران، ۱۳۸۶: ۳).

روش تحقیق

روش انجام این تحقیق فراتحلیل است. روش فراتحلیل را اولین بار جین گلاس در سال ۱۹۷۶ به کار برد. «فرا تحلیل مجموعه‌ای از روش‌هایی است که برای یکپارچه کردن نتایج حاصل از پژوهش‌های قبلی به کار می‌رود» (ایزانلو و حبیبی، ۱۳۹۰: ۷۵). فراتحلیل از جمله روش‌هایی است که عموماً آن را به عنوان روش کمی می‌شناسند، اما با تمرکز بر نمایان سازی مولفه‌ها و مفاهیم محتوایی مساله مورد پژوهش، قابلیت قرار گرفتن در زمره روش‌های کیفی را دارد. فراتحلیل شیوه‌ای دقیق برای ترکیب هدفمند نتایج مطالعات متعدد، برای رسیدن به یک برآورد بهتر درباره حقیقت است (عابدی و دیگران، ۱۳۸۵: ۳۹). گلاس که خود در واقع بنیان‌گذار روش فراتحلیل است می‌گوید: «فرا تحلیل، تحلیل تحلیل‌هاست». به عبارت دیگر در این روش تحلیل‌ها و تحقیقاتی که درباره یک موضوع انجام شده است گردآوری شده و مورد تحلیل مجدد قرار می‌گیرند (ولف، ۱۹۸۶: ۲۰).

در فراتحلیل ابتدا هدف پژوهشگر مشخص و مساله تحقیق به روشنی تعریف می‌شود. دوم، از میان مطالعات موجود، بر اساس ملاک‌های پژوهش نمونه‌گیری به عمل می‌آید. سوم، داده‌های

تحقیقات جمع‌آوری و ویژگی‌های آن‌ها براساس هدف تحقیق فراتحلیلی کدگذاری و طبقه‌بندی می‌شود. به طور کلی برای اجرای روش فراتحلیل، ابتدا حوزه‌ای را انتخاب می‌کنیم که نتایج پژوهش‌های انجام شده در آن حوزه مشتبه باشد، سپس مراحل زیر را به ترتیب انجام می‌دهیم:

۱- شناسایی منابع و ارزشیابی نتایج پژوهش‌ها؛

۲- ترکیب نتایج پژوهش‌های انتخاب شده و مقایسه آنها با یکدیگر؛

۳- ارزشیابی نتایج فراتحلیل (قاضی طباطبائی، ۱۳۸۹؛ نورمن، ۲۰۱۲).

فراتحلیل، دربرگیرنده ترکیب گزارش‌ها و نتایج پژوهش‌های مشابه، استخراج و جدول‌بندی فراوانی مشخصات پژوهش‌ها و بررسی روابط تحلیلی میان متغیرهای پژوهش‌ها است. بر این اساس، این روش به دنبال تبدیل یافته‌های مطالعات مختلف به یک مقیاس مشترک است. از این رو می‌توان خلاهای نظری و پژوهشی را مشخص کرد تا به جهت دادن پژوهش‌های جدید کمک کند.

در این پژوهش مجموع ۱۲۵ مقاله مرتبط با آسیب‌های دانش‌آموزان در بازه زمانی بیست ساله ۱۳۷۸ تا ۱۳۹۸ از چهار منبع علمی «پایگاه مجلات تخصصی نور»، «مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی»، «بانک اطلاعات نشریات کشور» و «پرتال جامع علوم انسانی» قابل شناسایی بوده است. منظور از مقاله علمی در پژوهش حاضر، صرفاً مقالات علمی پژوهشی است. با این توصیف مطالب مندرج در سایر مجلات و روزنامه‌ها به دلیل محتوای غیرتخصصی یا کلی و غیرتحلیلی بودن مشمول بررسی قرار نگرفته است. همچنین با توجه به درنظر گرفتن این نکته که، پایان‌نامه‌های دارای بار علمی قوی، اکثراً به شکل مقاله در مجلات علمی پژوهشی به چاپ می‌رسند، پایان‌نامه‌ها نیز در حیطه ارزیابی ما قرار ندارند. در این پژوهش مقالاتی که از لحاظ روش‌شناسی، تحلیل و نتیجه‌گیری شرایط لازم را داشته‌اند انتخاب و سایر پژوهش‌ها حذف شدند (نظری، ۱۳۹۴: ۱۱۸).

نهایتاً در پژوهش حاضر ۲۵ مقاله انتخاب شدند. سایر مقالات (۱۰۰ مقاله) به دلیل عدم نوآوری در مباحث و تکرار یافته‌های پژوهش‌های پیشین یا غیرکاربردی بودن نتایج و پیشنهادات از قلمروی پژوهش خارج شدند. ۶۵٪ مقالات مربوط به دهه ۹۰ و ۳۵٪ دیگر مربوط

به دهه ۸۰ بوده‌اند. تقریباً ۹۰٪ مقالات از روش‌های کمی و ۱۰٪ از روش‌های کیفی بهره برده‌اند. دامنه مطالعاتی آنها ملی و یا منطقه‌ای بوده است.

روش نمونه‌گیری، به شیوه تمام شماری نمونه‌های در دسترس است. جمع‌آوری داده‌ها بر اساس فهرست بازبینی (کنترل) انجام شده است. انتخاب مقاله‌های پژوهشی بر اساس ملاک‌های «درون گنجی» و استخراج اطلاعات لازم برای انجام فراتحلیل مبتنی بر مولفه‌های زیر بوده است: «عنوان مقاله»، «سال انتشار»، «مشخصات کامل مجریان»، «حوزه پژوهشی»، «روش پژوهش»، «حجم نمونه»، «روش نمونه‌گیری»، «تعداد فرضیه یا سوال»، «ابزار پژوهش» و «روش تحلیل». ملاک‌های درون گنجی ۱ برای فراتحلیل عبارتند از: ۱- رعایت الزامات روش‌شناسی ۲- پیوند با موضوع پژوهش؛ ۳- روش اجرای پژوهش؛ ۴- اعتبار و وزن علمی بررسی که در قالب یک مطالعه گروهی انجام شده است (یعنی موردی و آزمون منفرد نبوده است). پژوهش‌های انتخابی در معرض سنجش پنج داور (با تحصیلات دکتری و عضو هیات علمی دانشگاه) قرار گرفته، از ایشان خواسته شده است به اعتبار روشی هر یک از پژوهش‌ها و کیفیت رویه‌ها و پاسخ‌های پژوهشی نمره‌ای از یک تا ۱۰۰ داده شود. سنجش روایی قضاوتها بر اساس میزان اجماع و توافق آراء صاحب نظران پایش شده است. در مطالعات فراتحلیل، مبنای ارزیابی روایی توافق و ضریب همبستگی بین امتیازات داوران و ارزیاب‌ها است. یک تخمین زننده خوب از همبستگی امتیازات داوران را می‌توان میانگین همبستگی بین نمرات آنها به شمار آورد. بدین منظور ضریب همبستگی امتیازات داوران محاسبه و با استخراج میانگین ضرایب، ضریب نهایی روایی اثربخش پیرسون به قرار ذیل حاصل گردید:

جدول ۱. همبستگی دوتایی نمرات داوران به ۲۵ پژوهش مورد بررسی

ردیف	متغیرها	ضریب همبستگی پیرسون
۱	داور اول و دوم	۰,۶۹
۲	داور اول و سوم	۰,۷۶
۳	داور اول و چهارم	۰,۷۲
۴	داور اول و پنجم	۰,۶۸

ادامه جدول ۱. همبستگی دوتایی نمرات داوران به ۲۵ پژوهش مورد بررسی

ردیف	متغیرها	ضریب همبستگی پیرسون
۵	داور دوم و سوم	۰,۷۴
۶	داور دوم و چهارم	۰,۷۷
۷	داور دوم و پنجم	۰,۷۳
۸	داور سوم و چهارم	۰,۶۹
۹	داور سوم و پنجم	۰,۷۸
۱۰	داور چهارم و پنجم	۰,۷۹
	میانگین	۰,۷۳

بعد از محاسبات آماری، ضریب نهایی روایی اثربخش (که تابعی از دو پارامتر تعداد داوران و میانگین ضریب همبستگی بین رای داوران است) ۰,۹۲ به دست می‌آید و نشان از آن دارد که میان رای داوران در خصوص رعایت چارچوب‌های پژوهشی و ارتباط منطقی میان نتایج در ۲۵ مورد بررسی، همبستگی خوبی وجود دارد و نمرات ایشان نزدیک بوده و ضریب نهایی بر روایی پژوهش دلالت دارد.

یافته‌های توصیفی

در این بخش و در تحلیل پژوهش‌های مورد بررسی به عنوان گام دوم فراتحلیل، ابتدا اجزای بخش روش شناسی ۲۵ پژوهش مورد بررسی ارائه می‌شود. در جدول زیر این پژوهش‌ها به تفکیک روش، تکنیک‌های نمونه‌گیری، نحوه جمع‌آوری اطلاعات، میدان مطالعه، فرضیات تحقیق و ... پایش و طبقه بندی شده است.

جدول ۲. طبقه بندی روشی پژوهش‌های مورد بررسی

ردیف	حوزه پژوهشی	روش پژوهش	حجم نمونه	روش نمونه گیری	روش جمع آوری داده‌ها	ابزار پژوهش	روش تحلیل
۱	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۳۸۴	خوشه ای چند مرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	همبستگی پیرسون / رگرسیون چند متغیره

ادامه جدول ۲. طبقه بندی روشی پژوهش‌های مورد بررسی

ردیف	حوزه پژوهشی	روش پژوهش	حجم نمونه	روش نمونه گیری	روش جمع آوری داده‌ها	ابزار پژوهش	روش تحلیل
۲	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۵۵۰	نمونه گیری تصادفی	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون T / تا و ب کندال / گاما / رگرسیون چندمتغیره
۳	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۲۷۵	تصادفی خوشه ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون T / تعقیبی توکی / همبستگی پیرسون / خی دو (کای اسکوتر) /
۴	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۹۴۶	خوشه ای چندمرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه‌های TEST-SR / SCL90R	واریانس تک متغیره / واریانس چندمتغیره / آزمون تعقیبی شفه
۵	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۳۷۵	خوشه ای چندمرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون T / ضریب همبستگی پیرسون / آنالیز واریانس یک طرفه / رگرسیون چندمتغیره
۶	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۳۸۵	تصادفی چند مرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	ضریب همبستگی پیرسون / رگرسیون گام به گام /
۷	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۲۸۰	طبقه ای متناسب با حجم نمونه	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	تحلیل عاملی / واریانس یک طرفه / همبستگی پیرسون / تحلیل رگرسیون چندمتغیره
۸	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۱۲۸۰	نمونه گیری تصادفی	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون میانگین / آزمون T /

ادامه جدول ۲. طبقه بندی روشی پژوهش های مورد بررسی

ردیف	حوزه پژوهشی	روش پژوهش	حجم نمونه	روش نمونه گیری	روش جمع آوری داده ها	ابزار پژوهش	روش تحلیل
۹	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۶۰۰	خوشه ای دو مرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	یو مان وینتی / رگرسیون گام به گام /
۱۰	جامعه شناسی	روش اسنادی (کتابخانه ای) / پیمایشی (کمی)	۳۴۵	طبقه بندی سیستماتیک	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون T / ضریب همبستگی پیرسون / تحلیل رگرسیون چنر متغیره / تحلیل مسیر
۱۱	پزشکی اجتماعی	پیمایشی (کمی)	۳۱,۹۰۰	تصادفی ساده	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	طراحی مدل
۱۲	روانپزشک	کیفی	۳۵۲	تصادفی طبقه بندی شده	مصاحبه	مصاحبه عمقی	تحلیل محتوا
۱۳	مددکاری اجتماعی	پیمایشی (کمی)	۱۲۰۰	خوشه ای چند مرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	ضرایب همبستگی / رگرسیون گام به گام
۱۴	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۸۰۰	طبقه ای نسبی	پرسشنامه	پرسشنامه مهارت های زندگی / پرسشنامه آسیب های اجتماعی	ضرایب همبستگی / رگرسیون گام به گام
۱۵	مشاوره	پیمایشی (کمی)	۵۱۸	خوشه ای چند مرحله ای	پرسشنامه	آمادگی به اعتیاد / شیوه های فرزند پروری والدینی ادراک شده دیریک، پورولماز و کارانسی / الگوهای ارتباطی خانواده فیتز پاتریک و ریچی / حرمت خود روزنبرگ / تعهد به مدرسه	کای اسکوتر / تحلیل مسیر

ادامه جدول ۲. طبقه بندی روشی پژوهش‌های مورد بررسی

ردیف	حوزه پژوهشی	روش پژوهش	حجم نمونه	روش نمونه گیری	روش جمع آوری داده‌ها	ابزار پژوهش	روش تحلیل
۱۶	علوم تربیتی	پیمایشی (کمی)	۴۳۷	خوشه ای تصادفی	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	آزمون معنی داری کای اسکوتر
۱۷	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۲۱۰	تصادفی طبقه ای	پرسشنامه	پرسشنامه محقق ساخته	ضرایب همبستگی پیرسون / اسپیرمن / دو رشته ای نقطه ای / رگرسیون چندگانه
۱۸	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۶۲۵	نمونه گیری خوشه ای و سیستماتیک	پرسشنامه	پرسشنامه مقیاس تاکتیک‌های تضاد / پرسشنامه محقق ساخته	همبستگی پیرسون / تحلیل عاملی / تحلیل رگرسیون چندمتغیره
۱۹	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۴۰۰	نمونه گیری طبقه ای	پرسشنامه	پرسشنامه مقیاس تاکتیک‌های تضاد / پرسشنامه محقق ساخته	آزمون یو من ویتنی / کندال تاوبی / گاما / تحلیل رگرسیون چند متغیره
۲۰	علوم تربیتی	پدیدارشناسی (کیفی)	۱۲	نمونه گیری هدفمند	مصاحبه	مصاحبه نیمه ساختار یافته	توصیف اجزاء اصلی و شاخص پدیده‌های بهم مرتبط شده و تم‌ها و جوهرهای موجود در پدیده‌ها
۲۱	روانپزشکی	پیمایشی (کمی)	۵۷۱	-	پرسشنامه	پرسشنامه خودکشی بک / محقق ساخته	خی دو (کای اسکوتر) / تحلیل چند متغیره
۲۲	جامعه شناسی	پیمایشی (کمی)	۱۳۰	تصادفی طبقه ای متناسب با حجم	پرسشنامه / مصاحبه / مشاهده	پرسشنامه محقق ساخته	خی دو (کای اسکوتر) / رگرسیون لجستیک

ادامه جدول ۲. طبقه بندی روشی پژوهش های مورد بررسی

ردیف	حوزه پژوهشی	روش پژوهش	حجم نمونه	روش نمونه گیری	روش جمع آوری داده ها	ابزار پژوهش	روش تحلیل
۲۳	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۴۱۵	تصادفی متناسب با حجم نمونه	پرسشنامه	پرسشنامه گرایش به خودکشی / فرم ایرانی پرسشنامه بالینی نوجوانان میلون / پرسشنامه محقق ساخته	ضریب همبستگی پیرسون / رگرسیون گام به گام
۲۴	روانشناسی	پیمایشی (کمی)	۳۵۴	تصادفی خوشه ای چندمرحله ای	پرسشنامه	پرسشنامه خودپنداره منداگلیو و پی ریست / عزت نفس کوپراسمیت / سلامت اجتماعی کیز و شپیرو / افکار خودکشی بک	کولموگروف اسمیرنف / همبستگی پیرسون / رگرسیون چندگانه
۲۵	روانشناسی تربیتی	پیمایشی (کمی)	۶۴۱	تصادفی خوشه ای	پرسشنامه	پرسشنامه احتمال خودکشی، Cull, Gill / قلدری Illinois / هوش اخلاقی، Kiel, Lennick	آنوا / همبستگی درون گروهی /

همان طور که در جدول شماره ۲ دیده می شود، مقالات منتخب در حوزه های تخصصی مختلف بوده اند. بر این اساس حوزه پژوهشی مقاله های مورد بررسی به شرح زیر است:

جدول ۳. حوزه پژوهشی مقاله های مورد بررسی

درصد	تعداد	حوزه پژوهشی
۴۴	۱۱	جامعه شناسی
۲۸	۷	روان شناسی

ادامه جدول ۳. حوزه پژوهشی مقاله‌های مورد بررسی

حوزه پژوهشی	تعداد	درصد
پزشکی اجتماعی	۱	۴
روان پزشکی	۲	۸
مددکاری اجتماعی	۱	۴
مشاوره	۱	۴
علوم تربیتی	۲	۸

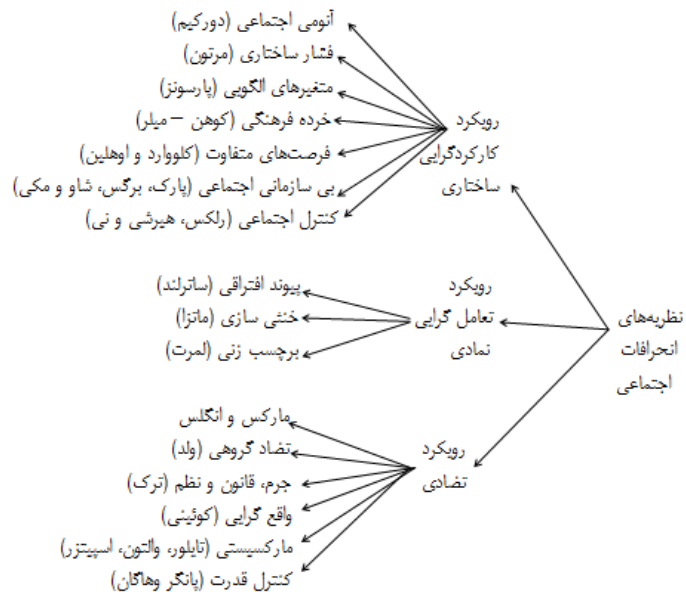
تمامی مقالات بصورت مستقیم یا غیرمستقیم به فرضیه، سوال و یا اهداف اشاره کرده‌اند و در مواردی که اشاره بصورت مستقیم نبوده است، نگارنده آنها را از دل بیان مساله، یافته‌ها و نتایج استخراج کرده است. ۵۴ درصد پژوهش‌ها، فرضیه مورد آزمون خود را در اجزاء پژوهش جای داده‌اند. ۲۳ پژوهش از نوع پیمایشی (۹۲ درصد) و ۲ مورد کیفی (۸ درصد) است. در میان حجم نمونه‌های اخذ شده از جامعه‌های آماری متفاوت (۴۳,۹۶۵ نفر)، تنها ۲ مورد حجمی کمتر از ۲۰۰ نمونه داشته و ۹۲ درصد پژوهش‌ها نمونه قابل توجهی را در نظر داشته‌اند. در میان پژوهش‌های کمی، کمترین حجم نمونه ۱۳۰ نفر و بیشترین مقدار آن ۳۱,۹۰۰ نفر بوده که از جامعه آماری اخذ شده‌اند. در روش جمع‌آوری داده‌ها ۲۲ پژوهش (۸۸ درصد) از پرسشنامه جهت گردآوری اطلاعات بهره گرفته‌اند. ۳ مورد از روش مصاحبه و ۱ مورد از روش مشاهده (در کنار سایر روش‌ها) استفاده نموده است. درخصوص روش تحلیل داده‌ها، از رگرسیون چندگانه در ۱۷ پژوهش (۶۸ درصد)، از آزمون همبستگی پیرسون در ۱۲ پژوهش (۴۸ درصد)، آزمون t در ۶ پژوهش (۲۴ درصد)، تحلیل واریانس در ۵ پژوهش (۲۰ درصد)، خی دو در ۴ پژوهش (۱۶ درصد)، آزمون‌های تعقیبی در ۲ پژوهش (۸ درصد)، یو من ویتنی در ۲ پژوهش (۸ درصد)، تا و ب کندال در ۲ پژوهش (۸ درصد)، تحلیل عاملی در ۲ پژوهش (۸ درصد)، گاما در ۲ پژوهش (۸ درصد)، کولموگروف اسمیرنوف در ۱ پژوهش (۴ درصد) و تحلیل محتوا در ۱ پژوهش (۴ درصد) استفاده شده است.

طبقه بندی مبانی نظری

آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه بی‌نظمی‌ها و آسیب‌های اجتماعی همراه با علل و انگیزه‌های پیدایی آنها و نیز شیوه‌های پیشگیری و درمان این پدیده‌ها، به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه

اجتماعی است؛ زیرا خاستگاه اصلی آسیب‌ها و کژ رفتاری‌های اجتماعی را باید در کل حیات اجتماعی و نوع خاص روابط انسانی جستجو کرد. نابسامانی‌های اقتصادی_اجتماعی چون: فقر، تورم، گرانی، بیکاری، فقدان امنیت مالی و حقوقی و دیگر عواملی که باعث محرومیت می‌شوند، زمینه مساعدی را برای انواع مختلف آسیب‌های اجتماعی چون: خودکشی، سرقت، اعتیاد به مواد مخدر، الکیسم، فرزند آزادی، زورگیری، طلاق، گدایی و ... فراهم می‌آورند. از این رو مفهوم آسیب شناسی گستره وسیعی پیدا می‌کند و از ابعاد ارزشی و کاربردی فراوانی برخوردار می‌شود (ستوده، ۱۳۸۵: ۱۱). در طبقه‌بندی زیر، نظریه‌های مربوط به آسیب‌های اجتماعی آورده شده است.

طبقه‌بندی هاگان از نظریه‌های آسیب‌های (انحرافات) اجتماعی (Hagan, ۱۹۹۲: ۲-۱۷۱)

در جدول زیر میزان کاربرد هریک از نظریات مطرح شده در طبقه بندی هاگان در حوزه آسیب‌های (انحرافات) اجتماعی، در ۲۵ پژوهش مورد بررسی به تفکیک ذکر شده است.

جدول ۴. میزان کاربرد نظریات در مبنای نظری پژوهش‌های مورد بررسی

رویکرد تضادی		تعامل‌گرایی نمادی			کارکردگرایی ساختاری							شماره مقاله			
کنترل قدرت	نظریات مارکسیستی	واقع‌گرایی اجتماعی	جرم، قانون و نظم	تضاد گروهی	برچسب زنی	خشکی‌سازی	پیوند افتراقی	کنترل اجتماعی	بی‌سازمانی اجتماعی	فرصت‌های متفاوت	خرده فرهنگ		متغیرهای الگویی	فشارهای ساختاری	آنومی اجتماعی
														*	۱
							*	*					*	*	۲
														*	۳
											*				۴
*							*	*					*	*	۵
							*	*			*		*	*	۶
							*	*			*		*	*	۷
								*					*	*	۸
					*			*					*	*	۹
							*	*					*	*	۱۰
*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۱
							*				*				۱۲
							*	*				*			۱۳
								*		*	*				۱۴
							*	*		*	*				۱۵
	*												*		۱۶
							*	*			*			*	۱۷
								*			*		*	*	۱۸
	*		*	*				*	*		*		*	*	۱۹
*								*	*		*		*	*	۲۰
*					*						*			*	۲۱
*					*							*	*	*	۲۲

ادامه جدول ۴. میزان کاربرد نظریات در مبانی نظری پژوهش‌های مورد بررسی

شماره مقاله	کارکردگرایی ساختاری											تعامل گرایی نمادی	رویکرد تضادی			
	کنترل اجتماعی	فشارهای ساختاری	متغیرهای الگویی	خرده فرهنگی	فرصتهای متفاوت	بی سازمانی اجتماعی	کنترل اجتماعی	پیوند افتراقی	خنثی سازی	برچسب زنی	تضاد گروهی		جرم، قانون و نظم	واقع گرایی اجتماعی	نظریات مارکسیستی	کنترل قدرت
۲۳	*	*		*		*	*									
۲۴		*	*	*	*											
۲۵																

طبق جدول بالا و با استفاده از ۲۵ نظریه احصاء شده پیرامون علل گرایش به آسیب‌های اجتماعی در بعد جامعه شناختی، مشخص می‌شود در ۱۳ پژوهش مورد بررسی (۵۲ درصد)، از نظریه‌های فشارهای ساختاری، خرده فرهنگی و فرصت‌های متفاوت استفاده شده یا غیرمستقیم بدان اشاره داشته‌اند. در ۱۲ پژوهش (۴۸ درصد) از نظریه آنومی اجتماعی و کنترل اجتماعی، استفاده شده است. ۹ پژوهش (۳۶ درصد) از نظریه پیوند افتراقی سود جسته‌اند. به بی سازمانی اجتماعی در ۴ پژوهش (۱۶ درصد) توجه شده است. ۳ پژوهش (۱۲ درصد) از نظریه‌های متغیرهای الگویی، برچسب زنی و نظریات مارکسیستی در کارهایشان یاد کرده‌اند و ۲ پژوهش (۸ درصد) از نظریه کنترل قدرت بهره برده‌اند. کمترین کاربرد در پژوهش‌ها با ۴ درصد (امورد) متعلق به نظریه‌های خنثی‌سازی، تضاد گروهی و جرم، قانون و نظم است. در هیچ کدام از این ۲۵ پژوهش از نظریه واقع‌گرایی اجتماعی استفاده نشده است.

ارزیابی پژوهش‌ها

در فراتحلیل، ارزیابی شامل اظهار نظر درباره اعتبار پژوهش‌هاست و می‌توان برخی خطاهای ممکن را بازنمایی کرد. هدف از دستیابی به خطاها، نشان دادن نقاط ضعف پژوهشگر خاصی نیست بلکه هدف، رسیدن به یک جمع بندی صحیح و نشان دادن خلاها و نیازهای پژوهشی است (روزنتال، ۱۹۹۱ : ۴۶-۵۰). در این مقاله، شاخص اصلی برای یافتن کیفیت و ارزیابی

پژوهش‌ها بررسی سؤالات، فرضیات، اهداف و نهایتاً راهکارهای ارائه شده است. همچنین در ارزیابی به چارچوب نظری و روش‌شناسی پژوهش‌ها نیز توجه می‌شود.

الف) سؤالات پژوهش‌ها

سؤالات مقالات از دو جنبه صورت و محتوا قابل بررسی است: براساس «شاخص سه گانه بلیکی» سؤالات پژوهشی را می‌توان به لحاظ صوری به سه دسته چستی، چرایی و چگونگی تقسیم کرد (بلیکی، ۱۳۸۷: ۸۷). برخی محققان هم سطح پاسخ به سؤالات را به ۳ بخش تقسیم بندی نموده‌اند، که ما در این پژوهش از این الگو بهره برده‌ایم: ۱. معدودی از آنها در سطح پاسخ به سؤالات چستی متوقف شده و فقط ماهیت و چستی پدیده آسیب اجتماعی و انواع آن را بررسی کرده‌اند ۲. پژوهش‌هایی که به سطح چرایی رسیده‌اند و به واکاوی مساله انحرافات اجتماعی توجه کرده‌اند. ۳. برخی از مطالعات با توسعه حیطه پژوهش به بسترها، زمینه‌های تاریخی و فرایندهای اجتماعی، توانسته‌اند به سطح سؤالات چگونگی وارد شده و راهکارهایی برای برطرف کردن و پیشگیری از آسیبها ارائه دهند. البته تعداد این مطالعات بسیار محدود است (توکل و عرفان منش، ۱۳۹۳).

بررسی مقالات حاکی از آنست که اکثر پژوهش‌ها در پاسخ به سؤالات، در سطح چستی باقی مانده‌اند و پاسخ‌ها فراتر از این سطح نرفته است. بنابراین ضرورت دارد پژوهش‌های بعدی در حوزه آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی دانش‌آموزان، بیش از پیش به سمت سؤالات چرایی و چگونگی سوق یابد و ابعاد متنوعی از سؤالات رفتاری، ایده‌ای، دانشی و به ویژه پرسش‌های معطوف به جزئیات را شامل شود. همچنین پژوهش‌ها از حیطه کمی به کیفی، میل کنند تا ابعاد عوامل و پیامدهای بدست آمده از روش‌های کمی احصاء شود.

ب) فرضیات پژوهش‌ها

در فرضیات مقالات رابطه متغیرهای اجتماعی با متغیر آسیب‌ها و انحرافات سنجیده شده است. برخی از عواملی که می‌تواند موجب بدرفتاری دانش‌آموزان در محیط مدرسه شود، شرایط فیزیکی نامطلوب محیط آموزشی مانند نامناسب بودن فضای کلاس، میزان نور، درجه حرارت، تعداد زیاد دانش‌آموزان، فضای کم محیط مدرسه و کلاس درس، سرما یا گرمای بیش از اندازه

و سروصدای زیاد است. عوامل خانوادگی از جمله نحوه برخورد والدین با نیازهای فرزندان، وجود الگوهای نامناسب، سبک رهبری دیکتاتوری در خانواده، تشویق رفتار پرخاشگرانه، تنبیه شدن از طرف والدین، تاثیر بازی‌های ویدئویی و فیلم‌های جنایی، می‌تواند به ایجاد پرخاشگری کمک کند. از جمله علل گرایش به موادمخدر در پژوهش‌ها می‌توان به: یکنواخت شدن زندگی، مشکلات ارتباطی، افسردگی، کنجکاوی، کاهش وزن، استرس، اعتماد به نفس پایین، تجربه‌های جدید، فشار فکری و روانی زیاد، سابقه خانوادگی، عدم آگاهی از خطرات مصرف مواد اشاره نمود. از جمله مهمترین دلایل خودکشی در نوجوانان می‌توان به: ترس از خانواده، مشکلات عاطفی، شکست عشقی، افسردگی، نداشتن اعتماد به نفس، جلب توجه، تنهایی، ناتوانی در حل تعارض، مصرف موادمخدر، پوچ دانستن زندگی و اختلاف سلیقه با والدین اشاره نمود.

موضوع قابل توجه در مورد اکثر فرضیات، تعریف غیرمشخص از آسیب، انحراف و نابهنجاری به منزله متغیر وابسته پژوهش است. هر پژوهشی به صورت سلیقه‌ای به تعریف این مفاهیم پرداخته و به تبع آن، فرضیه و سوالات خود را مطرح نموده است. جا دارد که این وحدت رویه (بخصوص در رشته‌هایی غیر از جامعه‌شناسی) در مقالات و پژوهش‌های آتی رعایت شود.

ج) اهداف پژوهش‌ها

در ارزیابی پژوهش‌ها، تطابق و ارتباط میان سؤال، فرضیه و هدف نیز در خور تدقیق است. این تطابق در برخی از پژوهش‌ها دیده نمی‌شود. بسیاری از پژوهش‌ها به درستی هدف (اهداف) خود را مطرح ننموده‌اند و باید در خلال سایر مباحث، یافته‌ها و نتایج آنها را استخراج نمود. برخی پژوهش‌ها هدف خود را بدیع و جدید معرفی کرده‌اند اما بیش از اینکه نتایج آنها ابعاد جدیدی از مسئله را روشن کند، صرفاً نوعی تائید مدل‌ها و نظریات پیشین مرتبط با آسیب‌های دانش‌آموزان است. از این رو، توصیه می‌شود تا پژوهش‌های کیفی و کاربردی در زمینه بررسی علل آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی در بین دانش‌آموزان تقویت شود. این موضوع نیازمند مطالعه تشخیصی صحیح و جامع از وضعیت خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دانش‌آموزان در شرایط فعلی است.

د) راهکارها

انحرافات و آسیب‌های اجتماعی دانش‌آموزان مانند مشکلات اجتماعی دیگر، نیازمند ارائه راهکارهای عملی برای دستگاه‌های اجرایی، نهاد آموزش و پرورش و خانواده است. بررسی‌های این مقاله نشان می‌دهد که نتایج پژوهش‌ها در این رابطه از چند منظر زیر دچار کاستی است:

- ۱- راهکارهای ارائه شده در سطح مباحث کلی و تکراری باقی مانده است. ۲- دیدگاه‌های رایج نسبت به برخی از این آسیب‌ها همچنان کلیشه‌ای است و شخصی که مرتکب آن شود، با برچسب منحرف یا خاطی از اجتماع و گروه حذف می‌شود. ۳- برخی از پژوهش‌ها صرفاً به بازنمایی منفی خود آسیب پرداخته‌اند تا اینکه به دلایل و عوامل موثر بر آن توجه کنند.

در واقع نهاد آموزش و پرورش باید با واقعیت این آسیب‌ها و انحرافات و شیوع آن در مدارس روبرو شود و به تبع آن به دنبال پیشگیری و کاهش آن در مدارس باشد.

د) بحث و تحلیل

براساس پژوهش حاضر، یافته‌های حاصل از تحلیل مقاله‌های بررسی شده نشان می‌دهد چهار آسیب خشونت، انحرافات جنسی، اعتیاد و خودکشی به عنوان مهمترین آسیب‌های رایج در میان دانش‌آموزان مورد توجه قرار گرفته و عوامل بروز و شیوع آنها در میان این گروه مورد بررسی قرار گرفته است:

۲۱ پژوهش از ۲۵ پژوهش مورد بررسی به مسئله «خشونت» به عنوان یک آسیب رایج و عاملی اثرگذار در ارتباط با سایر آسیب‌های شایع در بین دانش‌آموزان اشاره داشته‌اند: (شهبازیان و همکاران ۱۳۹۸)، بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، بشرپور و صمدی فرد (۱۳۹۷)، نبوی و همکاران (۱۳۹۶)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، عیسی مراد (۱۳۹۵)، نظری (۱۳۹۴)، زارعی و همکاران (۱۳۹۴)، رستمی و فیروززاد (۱۳۹۴)، فرهمند و همکاران (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، مهرابی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۲)، زارع و اسفندیاری (۱۳۹۲)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، بشرپور و همکاران (۱۳۹۱)، کریمی (۱۳۹۰)، جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، حیدری (۱۳۸۳)، همتی و همکاران

(۱۳۸۳)). بر اساس یافته های پژوهش های فوق، عوامل خشونت به ۳ دسته زیر قابل تقسیم بندی است:

الف. عوامل فردی-روانی شامل: اختلالات روانی، ناکامی، شیوه های انضباطی، تاکید بیش از حد به آموزش، نامناسب بودن فضای آموزشی، مشکلات تحصیلی که همسو با یافته های فاکس و دلاتور (۲۰۱۴)، امر مولر (۲۰۱۲)، سلپیش و همکاران (۲۰۱۲)، راکویل (۲۰۰۱) است.

ب. عوامل اجتماعی-محیطی شامل: غیبت والدین، معاشرت با دوستان بزهکار، ضعف در تعاملات سازنده بین خانواده-مدرسه، رسانه های همگانی، مهارت های ضعیف زندگی، سابقه خانوادگی خشونت و محیط آلوده که همسو با یافته های امر مولر^۲ (۲۰۱۲)، سلپیش و همکاران (۲۰۱۲)، هابس (۲۰۰۸)، وارنر و فولر (۲۰۰۳) است.

ج. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد که همسو با یافته های سن لویی و مارکوویچ (۲۰۱۲)، فوشی (۲۰۱۱)، کارد و همکاران (۲۰۰۸)، جردن (۲۰۰۱) است.

۱۶ پژوهش از ۲۵ پژوهش مورد بررسی به آسیب «اعتیاد» به عنوان یک مسئله اجتماعی و عاملی اثرگذار در ارتباط با سایر آسیب های شایع در بین دانش آموزان اشاره داشته اند: (یاری قلی و همکاران (۱۳۹۷)، ذهبیون و حسینی (۱۳۹۶)، عیسی مراد (۱۳۹۵)، نظری (۱۳۹۴)، رشید (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، مهرابی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲)، زارع و اسفندیاری (۱۳۹۲)، شاطریان و همکاران (۱۳۹۲)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، شمسی میمنندی و همکاران (۱۳۸۷)، حیدری (۱۳۸۳)، همتی و همکاران (۱۳۸۳)). یافته های حاصل از تحلیل مقاله های بررسی شده درباب عوامل اعتیاد را می توان در موارد زیر دسته بندی نمود:

الف. عوامل اقتصادی شامل: فقر و مشکلات اقتصادی ۵ است.

---

۱ بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، کریمی (۱۳۹۰)

2 Ammermueller

۳ بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، زارعی و همکاران (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، کریمی (۱۳۹۰)

۴ بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)

۵ همسو با یافته های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمنندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)

ب. عوامل فردی-روانی شامل اختلالات روانی، کنجکاوی، عدم آگاهی از خطرات مصرف مواد، علاقه‌مندی به تناسب اندام، شکست عاطفی، مشکلات تحصیلی، احساس بزرگ شدن، کسب لذت، نگرش مثبت به مواد مخدر، موقعیت‌های مخاطره‌آمیز که همسو با یافته‌های تبس و همکاران (۲۰۰۷)، روهنر و همکاران (۲۰۰۷)، کابلا و همکاران (۲۰۰۸) ۱ است.

ج. عوامل اجتماعی- محیطی شامل: سابقه خانوادگی اعتیاد، همنوایی با دوستان، مهارت‌های ضعیف زندگی، وسایل ارتباط جمعی، در دسترس بودن مواد، کمبود امکانات فرهنگی- ورزشی-تفریحی، عدم دسترسی به سیستم‌های خدماتی، حمایتی و درمانی که همسو با یافته‌های گریفین و همکاران (۲۰۰۲)، کوئرر و فیتز پاتریک (۲۰۰۲)، پیکو و کوونس (۲۰۱۰)، مانگ-هیون و همکاران (۲۰۱۰)، اوپرنان و فورلانگ (۲۰۱۰)، میلینگ و همکاران (۲۰۱۲) ۲ است.

د. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد و قومیت ۳ است.

۱۳ پژوهش از ۲۵ پژوهش مورد بررسی به مسئله «انحرافات جنسی» به عنوان مشکلی مهم و عاملی اثرگذار در ارتباط با سایر آسیب‌های شایع در بین دانش‌آموزان اشاره داشته‌اند: (یاری قلی و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، عیسی مراد (۱۳۹۵)، رشید (۱۳۹۴)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲)، مهربانی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)، بشرپور و همکاران (۱۳۹۱)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، حمدیه و همکاران (۱۳۸۷)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، شمسی و همکاران (۱۳۸۷)، سلیمانی نیا و همکاران (۱۳۸۴)).

یافته‌های حاصل از تحلیل مقاله‌های بررسی شده درباب عوامل انحرافات جنسی را می‌توان در موارد زیر دسته‌بندی نمود:

الف. علایق و انگیزه‌های برقراری رابطه با همجنس شامل: برطرف کردن نیاز جنسی، دریافت محبت، کنجکاوی، گناه دانستن ارتباط با جنس مخالف، فقر اقتصادی، دیدن تصاویر و فیلم‌های محرک با همجنس، نداشتن اعتماد به نفس، سائق‌های فیزیولوژیک که همسو با یافته‌های بسکین و همکاران (۲۰۰۶) ۴ است.

۱ جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲)

۲ جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، ذهبیون و حسینی (۱۳۹۶)

۳ همسو با یافته‌های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)

۴ رشید (۱۳۹۴)

ب. گرایش به خودارضایی به دلیل: برطرف کردن نیاز جنسی، گناه دانستن برقراری رابطه با همجنس و جنس مخالف، دیدن تصاویر و فیلم‌های محرک، احساس تنهایی، افسردگی، کنجکاوی، بلوغ زودرس که همسو با یافته‌های پروچاپاتی و همکاران (۲۰۱۱) است.

ج. علل رابطه نامشروع با جنس مخالف شامل: دوستی ساده، کنجکاوی، تفریح، دریافت محبت، شناخت برای ازدواج، خوشگذرانی، فقر اقتصادی، برطرف کردن نیاز جنسی که همسو با یافته‌های الیکسون (۲۰۰۰)، بسکین و همکاران (۲۰۰۶)، فلدستین و همکاران (۲۰۰۶)، پروچاپاتی و همکاران (۲۰۱۱) است.

نهایتاً ۱۰ پژوهش از ۲۵ پژوهش مورد بررسی به مسئله «خودکشی» به عنوان یکی از مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی قابل توجه و عاملی اثرگذار در ارتباط با سایر آسیب‌های شایع در بین دانش‌آموزان اشاره داشته‌اند. (شهبازیان خونیک و همکاران (۱۳۹۸)، بشرپور و صمدی فرد (۱۳۹۷)، عیسی مراد (۱۳۹۵)، رشید (۱۳۹۴)، مهربابی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲)، بشرپور و همکاران (۱۳۹۱)، جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، همتی و همکاران (۱۳۸۳)).

یافته‌های حاصل از تحلیل مقاله‌های بررسی شده درباب عوامل خودکشی را می‌توان در موارد زیر دسته‌بندی نمود:

الف. عوامل اقتصادی شامل: فقر مالی که همسو با یافته‌های کین و همکاران (۲۰۰۳) است.
ب. عوامل فردی-روانی شامل: اختلالات روانی، حوادث ناگوار زندگی، استرس آکادمیک، سابقه سوءاستفاده در دوران کودکی، استفاده از مواد مخدر و الکل، مزاحمت سایبری، شکست عاطفی، مشکلات تحصیلی که همسو با یافته‌های لیزاردی و همکاران (۲۰۰۷)، روبلس (۲۰۱۱)، راندی، وست و هال (۲۰۱۱)، کروول و همکاران (۲۰۱۲)، وارنر و همکاران (۲۰۱۶)، ناکس و همکاران (۲۰۱۷)، چوی و فرو (۲۰۱۸) است.

---

۱ سلیمانی نیا و همکاران (۱۳۸۴)، حمدیه و همکاران (۱۳۸۷)، بشرپور و همکاران (۱۳۹۱)، رشید (۱۳۹۴)، عیسی مراد (۱۳۹۵)

۲ همتی و همکاران (۱۳۸۳)، مهربابی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)

۳ همتی و همکاران (۱۳۸۳)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، مهربابی و شیخ دارانی (۱۳۹۲)، بشرپور و صمدی فرد (۱۳۹۷)، شهبازیان خونیک و همکاران (۱۳۹۸)

ج. عوامل اجتماعی-محیطی شامل: عدم حمایت خانوادگی و اجتماعی، زندانی شدن، مهارت‌های ضعیف زندگی، سابقه خانوادگی خودکشی، وسایل ارتباط جمعی، هم‌نوابی با دوستان که همسو با یافته‌های بیو ترایس (۲۰۰۰)، کین (۲۰۰۲)، لین، لی، فان و وانگ (۲۰۱۱)، راندی و همکاران (۲۰۱۱)، موران و همکاران (۲۰۱۲) است.

د. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد و قومیت ۲ است.

جمع بندی و نتیجه گیری

آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی مسائل و چالش‌هایی است که سلامت جامعه را تهدید می‌کنند و زمینه‌ساز تضعیف ارزش‌ها و هنجارهای اخلاقی در بین اقشار مختلف از جمله نوجوانان و به ویژه قشر دانش‌آموز است. توجه به عوامل و نیز عواقب این آسیب‌ها در میان این قشر ما را بر آن می‌دارد تا بیش از پیش به بررسی آسیب‌های اجتماعی در میان دانش‌آموزان توجه نشان دهیم. به همین دلیل برای دست‌یابی به ابزارهای مهار و کنترل آسیب‌ها و مسائل دانش‌آموزان، شناخت زمینه‌های بحران‌زای این گروه لازم و ضروری است. از آنجا که جلوگیری از تداوم آسیب‌ها در این گروه به منزله کنترل وقوع جرم در بزرگسالی است، با توجه به بالا بودن جمعیت دانش‌آموزی، در این پژوهش تلاش شد تا پژوهش‌های کاربردی حوزه آسیب‌های دانش‌آموزان مورد واکاوی قرار گیرند و داده‌های مورد نیاز جهت پوشش اهداف متصور، با دسته‌بندی نظری و روشی و تحلیل یافته‌ها و پیشنهادهای ۲۵ پژوهش منتخب با رویکرد کاربردی، استخراج شود.

یافته‌های این تحقیقات نشان داده است که شایع‌ترین آسیب‌های دانش‌آموزی در ایران، به ترتیب عبارتند از: «خشونت»، «اعتیاد»، «انحرافات جنسی» و «خودکشی».

در یک تقسیم‌بندی کلی، با تکیه بر یافته‌های پژوهش‌های فوق، عوامل چهار آسیب فوق به

شرح زیر معرفی شده است:

عوامل **خشونت** به ترتیب میزان رواج در بین دانش‌آموزان به ۳ دسته زیر قابل تقسیم‌بندی

است:

۱ موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، مهربانی و شیخ‌دارانی (۱۳۹۲)

۲ همسو با یافته‌های همتی و همکاران (۱۳۸۳)

الف. عوامل اجتماعی-محیطی شامل: غیبت والدین، معاشرت با دوستان بزهکار، ضعف در تعاملات سازنده بین خانواده-مدرسه، رسانه‌های همگانی، مهارت‌های ضعیف زندگی، سابقه خانوادگی خشونت و محیط آلوده که همسو با یافته‌های بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، زارعی و همکاران (۱۳۹۴)، اسدی و همکاران (۱۳۹۳)، کریمی (۱۳۹۰) است.

ب. عوامل فردی-روانی شامل: اختلالات روانی، ناکامی، شیوه‌های انضباطی، تاکید بیش از حد به آموزش، نامناسب بودن فضای آموزشی، مشکلات تحصیلی که همسو با یافته‌های بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵)، کریمی (۱۳۹۰) است.

ج. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد که همسو با یافته‌های بهبودیاری و همکاران (۱۳۹۷)، قادرزاده و قادری (۱۳۹۵) است.

بر اساس یافته‌های تحقیق، همچنین می‌توان عوامل خودکشی را به ترتیب میزان رواج در بین دانش‌آموزان در موارد زیر دسته‌بندی نمود:

الف. عوامل فردی-روانی شامل: اختلالات روانی، حوادث ناگوار زندگی، استرس آکادمیک، سابقه سوءاستفاده در دوران کودکی، استفاده از مواد مخدر و الکل، مزاحمت سایبری، شکست عاطفی و مشکلات تحصیلی که همسو با یافته‌های همتی و همکاران (۱۳۸۳)، موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، مهرابی و شیخ‌دارانی (۱۳۹۲)، بشرپور و صمدی فرد (۱۳۹۷)، شهبازیان خونیک و همکاران (۱۳۹۸) است. ب. عوامل اجتماعی-محیطی شامل: عدم حمایت خانوادگی و اجتماعی، زندانی شدن، مهارت‌های ضعیف زندگی، سابقه خانوادگی خودکشی، وسایل ارتباط جمعی و همنوایی با دوستان که همسو با یافته‌های موسوی و همکاران (۱۳۸۷)، مهرابی و شیخ‌دارانی (۱۳۹۲) است. ج. عوامل اقتصادی شامل: فقر مالی که همسو با یافته‌های همتی و همکاران (۱۳۸۳)، مهرابی و شیخ‌دارانی (۱۳۹۲) می‌باشد. د. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد و قومیت که همسو با یافته‌های همتی و همکاران (۱۳۸۳) است.

بر اساس یافته‌های حاصل از تحلیل مقاله‌های بررسی شده درباب عوامل اعتیاد، این عوامل

را به ترتیب میزان رواج در بین دانش‌آموزان می‌توان در موارد زیر دسته‌بندی نمود:

الف. عوامل اجتماعی-محیطی شامل: سابقه خانوادگی اعتیاد، همنوایی با دوستان، مهارت‌های ضعیف زندگی، وسایل ارتباط جمعی، در دسترس بودن مواد، کمبود امکانات

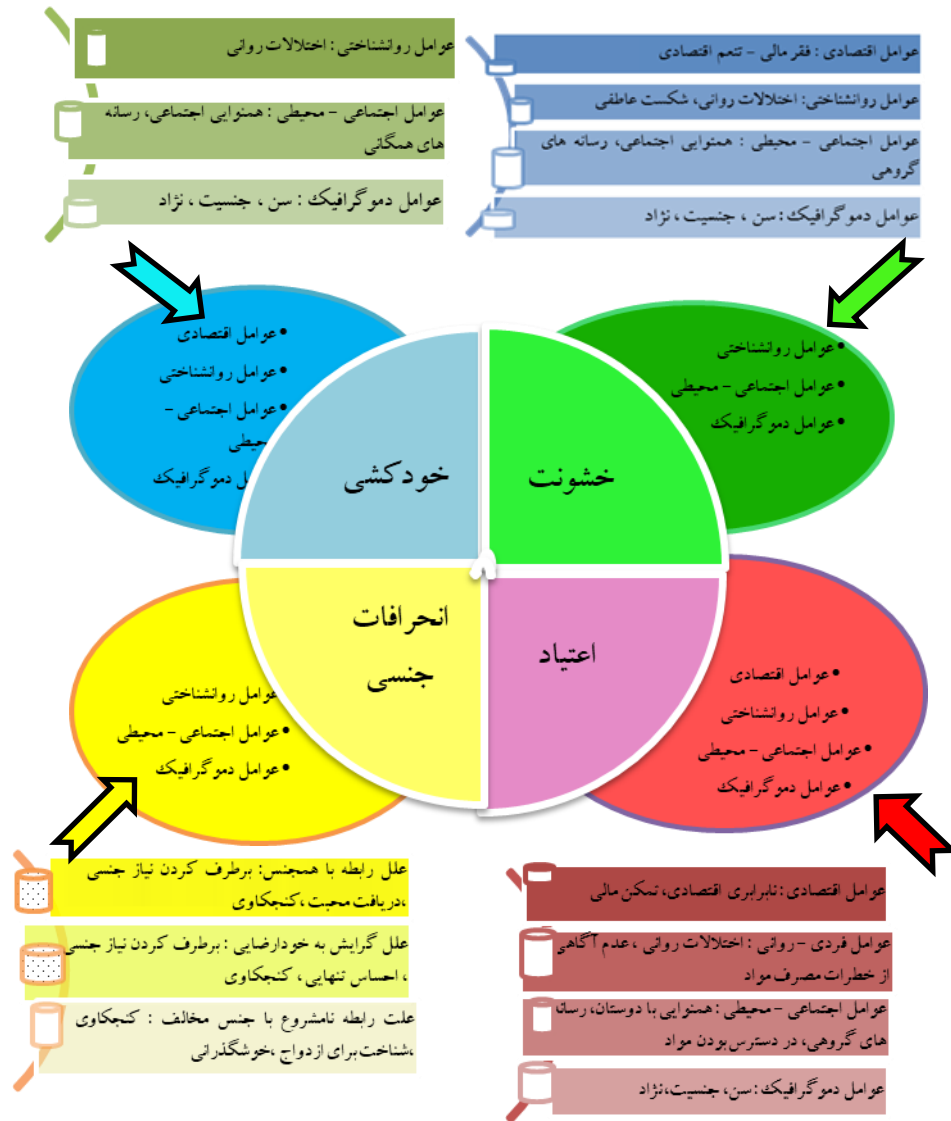

فرهنگی - ورزشی - تفریحی، عدم دسترسی به سیستم‌های خدماتی، حمایتی و درمانی که همسو با یافته‌های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، ذهبیون و حسینی (۱۳۹۶) است. ب. عوامل فردی-روانی شامل: اختلالات روانی، کنجکاوی، عدم آگاهی از خطرات مصرف مواد، تناسب اندام، شکست عاطفی، مشکلات تحصیلی، احساس بزرگ شدن، کسب لذت، نگرش مثبت به مواد مخدر، موقعیت‌های مخاطره‌آمیز که همسو با یافته‌های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱)، نجفی و همکاران (۱۳۹۲) می باشد. ج. عوامل اقتصادی شامل: فقر و مشکلات اقتصادی همسو با یافته‌های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱) است. د. عوامل دموگرافیک شامل: سن، جنسیت، گرایش جنسی، نژاد و قومیت. همسو با یافته‌های جمالی و قربانی (۱۳۸۷)، شمسی میمندی و همکاران (۱۳۸۷)، عزیزی و قادری (۱۳۹۱) است.

عوامل انحرافات جنسی را هم می‌توان به ترتیب میزان رواج در بین دانش‌آموزان در موارد

زیر دسته‌بندی نمود:

الف. علت رابطه نامشروع با جنس مخالف شامل: دوستی ساده، کنجکاوی، تفریح، دریافت محبت، شناخت برای ازدواج، خوشگذرانی، فقر اقتصادی، برطرف کردن نیاز جنسی که همسو با یافته‌های سلیمانی نیا و همکاران (۱۳۸۴)، حمدیه و همکاران (۱۳۸۷)، بشرپور و همکاران (۱۳۹۱)، رشید (۱۳۹۴)، عیسی مراد (۱۳۹۵) می باشد. ب. علل و انگیزه‌های برقراری رابطه با همجنس شامل: برطرف کردن نیاز جنسی، دریافت محبت، کنجکاوی، گناه دانستن ارتباط با جنس مخالف، فقر اقتصادی، دیدن تصاویر و فیلم‌های محرک ارتباط با همجنس، نداشتن اعتماد به نفس، سائق‌های فیزیولوژیک که همسو با یافته‌های رشید (۱۳۹۴) است. با توجه به فراتحلیل نتایج مقالات مورد بررسی، همچنین تامل در مطالعات و تجربیات محققین، برای جمع‌بندی مقاله و پاسخ به سوال اصلی آن یعنی رایج‌ترین آسیب‌ها میان دانش‌آموزان و عوامل آنها، مدل زیر طراحی و تدوین شده است. در این مدل چهار آسیب اجتماعی اولویت دارِ خشونت، اعتیاد، انحرافات جنسی و خودکشی با دسته‌بندی عوامل موثر بر وقوع هر کدام و زیرمجموعه‌های هر قسمت، به تفکیک ذکر شده است.

پیشنهادات: در پایان، با عنایت به مفاد مقالات پژوهشی مورد بررسی، راهکارهای کاربردی درخصوص پیشگیری و کاهش میزان انحرافات و آسیب های اجتماعی رایج در بین دانش آموزان ارائه می شوند:

- با توجه به اینکه مدارس کانون تعلیم و تربیت در کشور به شمار می‌روند، دفاتر مشاوره با رعایت حفظ حریم شخصی دانش‌آموزان، در کلیه مدارس فعال شوند تا دانش‌آموزان بتوانند از مشاوره‌های لازم در زمینه مشکلات خود بهره‌مند شوند.
- تهیه و توزیع بسته‌های فرهنگی-آموزشی مناسب توسط دفتر مراقبت در برابر آسیب‌های اجتماعی
- طرح آموزش مهارت‌های مراقبت از خود، مهارت‌های مقابله با رفتارهای پرخطر و طراحی مدارس عاری از خطر
- استقرار نظام مراقبت اجتماعی کودکان و نوجوانان در مدارس کشور
- توسعه مداخلات مربوط به کودکان و نوجوانان در معرض خطر، همچنین شناسایی و توانمندسازی کودکان و نوجوانان در معرض خطر
- برگزاری کارگاه‌های آموزشی با موضوعات مقابله با مشکلات، انجام کار گروهی و بازی درمانی در قالب گروهی برای همه دانش‌آموزان
- تعامل ناجا و آموزش و پرورش برای استفاده از ظرفیت سازمان‌ها برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و ارتقای امنیت جامعه، همکاری پلیس با مدارس برای آموزش مهارت‌های لازم به دانش‌آموزان و ...
- حذف ابزارها و موقعیت‌هایی که خود می‌توانند محرک ایجاد خشونت در مدارس، چه از جانب دانش‌آموزان و چه از جانب عوامل دیگر باشد.
- تشکیل کلاسها و کارگاه‌های آموزشی برای اولیا و مربیان مدارس جهت آشنایی با شخصیت‌شناسی نوجوانان
- تشکیل کلاس‌های آموزشی برای دانش‌آموزان برای الگوگیری از والدین در خانه و معلمان در مدرسه در راستای کاهش رفتارهای آسیب‌زا
- خشونت زدایی از عرصه‌های عمومی و مدیریت مسالمت‌آمیز، منطقی و عالمانه تضادهای اجتماعی
- برخورد یکسان و مساوات طلبانه معلمان و عوامل اجرایی مدارس با دانش‌آموزان

- نظارت همدلانه خانواده بر تعاملات فرزندان با همسالان در سطح محله، مدرسه و سایر مکان‌ها
- ارائه یک برنامه جامع با بهره‌گیری از متخصصان بهداشت روانی، حقوقدانان و افراد ذی‌صلاح دیگر در صورت بروز خشونت در مدارس به منظور حذف اثرات نامطلوب آن
- برنامه‌ریزی در سطح کلان درخصوص پرکردن اوقات فراغت نوجوانان در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی
- برقراری روابط عاطفی و تعامل مناسب و سازنده در خانواده به منظور پیشگیری از نفوذ همسالان بزهکار
- تشکیل کلاس‌های آموزشی آشنایی با انواع مواد مخدر در سطح کلان درخصوص آگاهی از خطرات مصرف مواد مخدر
- برنامه‌سازی سازمان صدا و سیما برای آگاهی والدین درخصوص تربیت جنسی فرزندان
- شناسایی دانش‌آموزانی که والدین آسیب‌زا (معتاد، پرخاشگر و غیره) دارند و کمک‌های تحصیلی، مادی، حمایتی و غیره از آنان

منابع

- آزاد ارمکی، تقی؛ شریفی ساعی، محمدحسین (۱۳۹۰) «تبیین جامعه شناختی روابط جنسی آنومیک در ایران»، فصلنامه خانواده‌پژوهی، سال هفتم، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۹۰، صص ۴۳۵-۴۶۲.
- استیسی، د. رالف (۱۳۷۸) «مدیریت بر شناخته‌ها»، مترجمان محسن قدمی و مسعود نیازمند، انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- اسماعیلی، علیرضا (۱۳۹۱)، «بررسی نقش عوامل اجتماعی بر تکدی‌گری در شهر گنبدکاووس در سال ۱۳۹۰»، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی جوانان، سال سوم، شماره هشتم، صص ۲۳-۴۴.
- ایزانلو، بلال؛ حبیبی، مجتبی (۱۳۹۰)، «کاربرد فراتحلیل در تحقیقات علوم اجتماعی و رفتاری: مروری بر مزایای تنگناها و روش‌شناسی»، فصلنامه تحقیقات علوم رفتاری، دوره ۹، شماره ۱، صص ۷۰-۸۲.

- ایلواری، محبوبه (۱۳۹۴)، «بررسی ساختار خانواده و رابطه آن با کجروی های فرهنگی براساس تبیینی از نظریه کنترل قدرت هاگان»، کنفرانس بین المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، ۱۷ می ۲۰۱۵، استانبول ترکیه.
- بشارت، محمدعلی؛ کریمی، سعید؛ سعادت، مهسا (۱۳۹۴) «مقایسه مردان همجنس گرا و دگرجنس گرا از نظر ناهمنوایی جنسیتی در دوران کودکی و نرخ باروری در شجره خانوادگی»، فصلنامه روانشناسی معاصر، ۱۰(۲)، صص ۳-۱۴.
- بلیکی، نورمن (۱۳۸۷)، «طراحی پژوهش های اجتماعی»، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نشر نی.
- بهادری خسروشاهی، جعفر (۱۳۹۶). «مقایسه رفتارهای پرخطر، راهبردهای فرایندی نظم جویی هیجان و حافظه فردمحور پیرمون محور در دانش آموزان دبیرستانی با و بدون گرایش به اعتیاد»، فصلنامه اعتیادپژوهی سوء مصرف مواد، سال یازدهم، شماره چهل و سوم، پائیز ۱۳۹۶، صص ۷۱-۸۹.
- پرت واین، دیوید و ساترلند، ادوین (۱۳۸۶)، «روانشناسی و جرم»، ترجمه داوود نجفی توانا، تهران.
- تنهایی، ابوالحسن؛ عباسی، حسین؛ اسفجیر، علی اصغر (۱۳۸۶)، «بررسی رابطه بین جنسیت و میزان بزهکاری»، فصلنامه تخصصی جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی آشتیان، سال سوم، شماره اول.
- حیدری، علی حیدر؛ گلچین، مسعود؛ زارع، بیژن؛ روهنده، مجید (۱۳۹۶)، «فرا تحلیل عوامل اجتماعی موثر بر خشونت بین فردی»، فصلنامه توسعه، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۵۵-۸۲.
- رفاهی، ژاله؛ گودرزی، محمود؛ میرزایی، مرتضی (۱۳۹۱)، «بررسی عوامل موثر بر شکل گیری رابطه دوستی پیش از ازدواج بین دختران و پسران از دیدگاه دانشجویان»، فصلنامه جامعه شناسی زنان، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۱۷-۱۳۳.
- روشن نیا، مریم (۱۳۹۵) «بررسی عوامل فرهنگی، اجتماعی و روانی دوستی و معاشرت دختر و پسر قبل از ازدواج»، مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری، دوره اول، شماره اول، آبان ۱۳۹۵، صص ۴۲-۵۱.
- زاده محمدی، ع و احمدآبادی، ز (۱۳۸۷)، «هم وقوعی رفتارهای پرخطر در بین نوجوانان دبیرستان های شهر تهران»، فصلنامه خانواده پژوهی، سال چهارم، شماره ۱۳.
- زاهدی، شمس السادات؛ محمدی، ابوالفضل (۱۳۸۴)، «فرا تحلیل : راهی به سوی شناسایی ارزشیابی ترکیب و تلخیص پژوهش»، مطالعات مدیریت، شماره ۴۷.
- ستوده، هدایت اله (۱۳۸۶) آسیب شناسی اجتماعی، تهران: انتشارات آوای نور، چاپ هجدهم

- شریعت، ارغوان؛ قمرانی، امیر؛ عابدی، احمد؛ شریفی، طیبه (۱۳۹۴). «فرا تحلیل اثربخشی زوج درمانی بر افزایش رضایت زناشویی (ایران ۱۳۸۵-۱۳۹۱)»، مجله مطالعات زن و خانواده، دوره ۳، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۴، صص ۹۳-۱۰۹.
- شکر بیگی، عالییه؛ مستمع، رضا (۱۳۹۳). «فرا تحلیل مطالعات انجام شده پیرامون خشونت علیه زنان»، فصلنامه جامعه شناسی ایران، سال پانزدهم، شماره ۲.
- شورای عالی رفاه و تامین اجتماعی، (۱۳۹۴)، سند ائتلاف نظام مراقبت اجتماعی دانش آموزان
- شوشتری، میترا؛ خانی پور، حمید (۱۳۹۳)، «مقایسه خودآسیب رسانی و اقدام به خودکشی در نوجوانان»، فصلنامه روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، دوره ۲۰، شماره ۱، صص ۳-۱۳.
- صمدی فرد، حمیدرضا؛ نریمانی، محمد. (۱۳۹۷). «نقش باورهای غیرمنطقی، خودکارآمدی و ذهن آگاهی در پیش بینی قلدری دانش آموزان». روانشناسی مدرسه، ۷ (۳)، ۱۳۸ - ۱۵۸
- عابدی، احمد؛ عریضی، حمیدرضا؛ محمدزاده، فاطمه (۱۳۸۵)، «درآمدی بر روش پژوهش فراتحلیل در تحقیقات آموزشی»، فصلنامه روش شناسی علوم انسانی، حوزه و دانشگاه، شماره ۴۹
- عطایی، حامد؛ ناصری راد، محسن؛ محبی، سید فاطمه (۱۳۸۸)، «اثرسنجی برنامه های اوقات فراغت دختران دانش آموز»، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، دوره ۱۱، ۴۴، تابستان، صص ۲۰۵-۲۳۶.
- علیوردی نیا، اکبر؛ شهریاری، نگار (۱۳۹۶)، «بررسی رفتار انحرافی دانشجویان: ارزیابی توان تبیینی نظریه های کلاسیک فشار و کنترل»، فصلنامه جامعه پژوهی فرهنگی، سال هشتم، شماره ۲ (پیاپی ۲۴).
- قاضی طباطبائی، محمود؛ ودادهیر، ابوعلی (۱۳۸۹)، «روش تحقیق فراتحلیل»، تهران: انتشارات جامعه شناسان.
- کامکار، مهدیس و جباریان، شادی (۱۳۸۴)، «خود ارضایی و نوجوانان نگرش و باورهای فرهنگی»، دومین کنگره سراسری خانواده و مشکلات جنسی، تهران؛
<https://civilica.com/doc/212376>
- گلدستاین، آرنولد (۱۳۹۱)، روانشناسی خرابکاری (وندالیسم)، ترجمه جهانبخش نیکوپور، تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا پژوهشکده انتظام
- لوزیک دانیلین (۱۳۸۳) نگرشی نو در تحلیل مسائل اجتماعی، ترجمه سعید معید فر، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ اول
- محرابی، حسینعلی؛ شیخ دارانی، هما (۱۳۹۲). «نقش عوامل موثر در گرایش به خودکشی دانش آموزان دختر دوره متوسطه». دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، ۱۴ (۳)، ۹۱-۱۰۰.

- مهدوی، محمدصادق؛ عباسی اسفجیر، علی اصغر (۱۳۸۷). «بررسی رابطه بین پیوندهای اجتماعی – خانوادگی و میزان بزهکاری نوجوانان». فصلنامه پژوهش اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص ۴۷-۱۱
- مهری، نادر؛ اسماعیلی، رضا؛ رجبی، مهدیه؛ ترکاشوند، محمد (۱۳۹۱)، «فرا تحلیل اثربخشی برنامه‌های پیشگیری در تغییر نگرش دانش‌آموزان نسبت به سوء مصرف مواد در ایران»، فصلنامه اعتیاد پژوهی سوء مصرف مواد، سال ششم، شماره بیست و سوم، صص ۹-۲۸.
- نانیجی، مختار (۱۳۸۷)، «علل گرایش به اعتیاد و راه‌های پیشگیری و درمان آن»، خبرگزاری دانشجویان ایران.
- هدایتی مقدم، محمدرضا؛ فتحی مقدم، فرهاد؛ پورافضلی فیروزآبادی، سیدجواد (۱۳۸۸)، «بررسی رفتارهای پرخطر مرتبط با سلامت در دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه فردوسی مشهد در سال ۱۳۸۷»، طرح پژوهشی، کارفرما: معاونت پژوهش و فناوری جهاد دانشگاهی
- هزارجریبی، جعفر؛ صفری شالی، رضا (۱۳۹۲)، «تحلیل برنامه اجتماع محور پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی»، فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۳۹-۷۴.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۷)، «راهنمای عملی فرا تحلیل در پژوهش علمی»، تهران: انتشارات سمت.
- Ambady, N., Rule, N. O., Adams, R. B. Jr., & Macrae, C. N. (2007). Us and them: Memory advantages in perceptually ambiguous groups. *Psychonomic Bulletin & Review*, 14, 687-92.
- Blanchard, R., & Klassen, P. (1997). H-y antigen and homosexuality in men. *Journal of Theoretical Biology*, 185, 373-378.
- Copello A., Valleman R. & Templeton L. (2005). Family interventions in the treatment of alcohol and drug problems. *Drug & Alcohol Review*, 24(4), 369-385.
- Cooper, M. L., Shapiro, C. M., & Powers, A. M. (1998). Motivations for sex and risky sex behavior among adolescents and young adults: A functional perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1528-1558.
- Garland S. & Zigler L. (1993). Diagnosis of disruptive behavior disorders using the Millon Adolescent Personality Inventory. *Psychological Reports*, 73, 895-914.
- Goode, E., & Ben-Yehuda, N. (2010). *Moral Panics: The social construction of deviance*. John Wiley & Sons.
- Hagan, J. (1992). "Society, Crime & Criminal Behavior / United Hall Inc / D.c/ pp 3 – 171.
- Hampson, E., Becker, J. B., Arnold, A. P., Berkley, K. J., Blaustein, J. D., & Eckel, L. A. (2004). Strategies and methods for research on sex differences in brain and behavior. *Endocrinology*, 146, 1650-1673.
- Jigău, M., Liiceanu, A. and Preuteasa, L., (eds.) (2006). *Violenta în școală*, București: Alpha MDN.
- Kaplan and Sadocks, (2003). *Comprehensive textbook of psychiatry seventh. Edition*.
- Kureg, E. Dahulberg, I.L. Mercy, J.A. & Lazano, R. (2002). *World report in violence and health*, Geneva : WHO.

- Lasco. M. S., Byne. W., Tobet. S., Mattiace. L. A., Kemether. E., Edgar. M. A., et al. (2001). The interstitial nuclei of the human anterior hypothalamus: An investigation of variation with sex, sexual orientation, and HIV status. *Hormones and Behavior*, 40, 86-92.
- LeVay, S. (1996). *Queer science: the uses and abuses of scientific research on homosexuality*. MA: MIT Press.
- Levay, S. (2011). *Gay, straight, and the reason why: The science of sexual orientation*. New York: oxford university press.
- Lippa, R. A. (2000). Gender related traits in gay men, lesbian women, and heterosexual men and women: the virtual identity of homosexual-heterosexual diagnosticity and gender diagnosticity. *Journal of Personality*, 68, 899-926.
- McAnulty, R. D., M., & Burnette. M (2007). *Sex and Sexuality*. London : Praeger
- McLaughlin, E., & Muncie, J. (Eds.). (2012). *The Sage dictionary of Criminology*. Sage.
- Mertoglu, M. and Aydın, O (2011). *The Stockholm Criminology Symposium Program and Abstract* Stockholm. The Swedish National Council for Crime Prevention Information and publications .
- Mortier, P., Auerbach, R.P., Alonso, J., Axinn, W.G., Cuijpers, P. & et al. (2018). Suicidal thoughts and behaviors among college students and same-aged peers: results from the World Health Organization World Mental Health Surveys. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 53(3), 279-288.
- Nordmann. AJ : Kasenda. B : Briel. M (2012). "Meta-analyses : What they can and can not do". *Swiss medical weekly* 142.
- Organization WH. Multisite intervention on suicidal behaviors Supre-Miss: Protocol of supremiss. Geneva: *World Health Organization*, (2014).
- Pan, Y.J., Juang, K.D., Lu, S.R., Chen, S.P., Wang, Y.F. & et al. (2017). Longitudinal risk factors for suicidal thoughts in depressed and non-depressed young adolescents. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 51(9), 930-937.
- Rahman, Q., Wilson, G. D., & Abrahams, S. (2007). Sexual orientation related differences in spatial memory. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 7, 867-881
- Rosenthal, Robert. (1991). CUMULATING Psychology : An Appreciation of Donald T. Campbell, *Journal of the Psychological Science*, Vol 2. Issue 4. pp 213-223
- Rosental. Robert & dematto, m.r. (2001), *Meta analysis : recent developments in quantitative methods for literature reviews*, annual review of psychology, 52, pp. 59-82
- Santtila, P., Sandnabba, N. K., Harlaar, N., Varjonen, M., Alanko, K., von der Pahlen, B. (2008). Potential for homosexual response is prevalent and genetic. *Biological Psychology*, 77, 102-5.
- Simbar M, Golezar S, Alizadeh Sh, Hajifoghaha M.(2018) Suicide Risk Factors in Adolescents Worldwide: A Narrative Review. *J Rafsanjan Univ Med Sci* : 16 (12) : 1153-68
- Williams, T. J., Pepitine, M. E., Christensen, S.E., Cooke, B. M., Huberman, A. D., Breedlove, N. J., et al. (2000). Finger length ratio and sexual orientation. *Nature*, 404(6777), 455-456.
- Wolf, Fredric (1986), *Meta-Analysis: Quantitative Methods for Research Synthesis*, Volume 59, SAGE Publications.

لیست مقالات مورد استفاده در فراتحلیل

- فرهمند، مهناز؛ محمدی، حمدی؛ عالی‌نژاد (۱۳۹۴) بررسی رابطه مولفه‌های اجتماعی-فرهنگی و آسیب‌پذیری اخلاقی (مطالعه موردی دانش‌آموزان دبیرستان ناحیه دو شهر یزد)، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال ششم، شماره هجدهم، صص ۹۹-۱۲۶
- زارع، بیژن؛ اسفندیاری، محمد علی (۱۳۹۲) بررسی تطبیقی هنجارشکنی‌ها در بین دانش‌آموزان سال سوم متوسطه خواف و بیرجند و عوامل اجتماعی موثر بر آن، نشریه علوم اجتماعی سال دهم، شماره ۱ صص ۱۱۷-۱۴۶
- عیسی مراد، ابوالقاسم (۱۳۹۵) بررسی مقایسه‌ای آسیب‌شناسی و رفتاری اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه شهر تهران، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، دوره ۹، شماره ۳۱، صص ۲۱۱-۲۲۶
- بشرپور، سجاده؛ نریمان، محمد؛ عیسی‌زادگان (۱۳۹۱) تعیین نیمرخ آسیب‌شناختی دانش‌آموزان مواجه‌شده با رویدادهای آسیب‌زا، دوره ۱۵، شماره ۲
- نبوی، عبدالحسین؛ نواح، عبدالرضا؛ حسینوند، افسانه (۱۳۹۶) بررسی برخی عوامل اجتماعی موثر بر هنجارشکنی دانش‌آموزان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان پسر و دختر دبیرستانی شهر اهواز، فصلنامه توسعه اجتماعی، دوره یازدهم، شماره ۴
- ایمان، محمد تقی؛ بهمنی، لیلا؛ دلاور، مریم سادات (۱۳۹۵) سنجش جامعه‌شناسی نابهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان (مطالعه موردی شهر شیراز)، علوم اجتماعی توسعه اجتماعی، دوره دهم، شماره ۳ صص ۱۳۹-۱۵۸
- رستمی، فیروز (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به رفتارهای نابهنجار: مطالعه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه شهر اهر، علوم اجتماعی مطالعات جامعه‌شناسی، شماره ۲۰ صص ۵۵-۷۶
- خسرو، رشید (۱۳۹۴) رفتارهای پرخطر در بین دانش‌آموزان نوجوان دختر و پسر تهران، نشریه رفاه اجتماعی، شماره ۵۷، صص ۳۱-۵۷
- حیدروی چروده، مجید (۱۳۸۳) بررسی میزان و علل نابهنجاریهای اجتماعی در بین دانش‌آموزان پایه سوم راهنمایی استان خراسان، مجله علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱
- شاطریان، محسن؛ اسمی جوشقانی، زهرا؛ نوریان آرانی، فهیمه (۱۳۹۲) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر ناهنجاری رفتاری دانش‌آموزان (مطالعه موردی شهرستان آران و بیدگل) نشریه مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال پنجم شماره ۳

- جمالی، اختر؛ مجید قربانی (۱۳۸۷) مدل پیشنهادی آموزش پیشگیری از اعتیاد در مدارس از نظر دانش‌آموزی و معلمان کشور، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی سال هفتم، شماره ۲۹
- میمندی، شمسی؛ ضیاءالدینی، حسن؛ یزدی، علیرضا شریفی (۱۳۸۷) عوامل موثر در گرایش به مواد مخدر از دیدگاه دانش‌آموزی دبیرستانی کرمان ۱۳۸۴، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین، سال دوازدهم، شماره ۴
- عزیزی، حسن؛ قادری، سلمان (۱۳۹۱) مدل خانواده محور پیشگیری از سوءمصرف مواد مخدر در بین دانش‌آموزان (مورد مطالعه: دانش‌آموزان دختر مقاطع راهنمایی و دبیرستان شهر تهران)، فصلنامه علوم رفتاری، دوره ۴، شماره ۱۳، صص ۱۰۳-۱۱۸
- نجفی، محمود؛ بیگدلی، ایمان‌الله؛ دهشیری، غلامرضا؛ رحیمیان بوگر، اسحق (۱۳۹۲) پیش‌بینی آسیب‌های اجتماعی بر اساس مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان، فصلنامه روانشناسی مدرسه و آموزشگاه، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۴۴-۱۶۳
- ذهبیون، شهلا؛ حسینی، محبوبه سادات (۱۳۹۶). «مدل تاثیر علی سبک فرزندپروری و الگوهای ارتباطی خانواده، تعهد به مدرسه و حرمت خود در آمادگی اعتیاد دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر آبادان»، فصلنامه دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، سال هجدهم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، صص ۱۰۰-۱۰۹.
- کریمی، فاطمه (۱۳۹۰) بررسی انواع خشونت کلامی و عوامل پدیدآورنده آن از نظر دانش‌آموزان و معلمان، پژوهشنامه حقوقی سال دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۰، صص ۸۵-۱۰۲
- اسدی، محمد حسین؛ احمدی، امیدعلی، بازاریار، نادر (۱۳۹۳) بررسی عوامل اجتماعی موثر بر گرایش به خشونت (مطالعه موردی دانش‌آموزان مقطع متوسطه بخش چوار)، نشریه فرهنگ ایلام، شماره ۴۲
- زارعی، امین؛ مهدوی، محمدصادق، اکبری، حسین (۱۳۹۴) بررسی تاثیر خانواده و دوستان در خشونت دانش‌آموزان مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، صص ۲۵۱-۲۷۶
- قادرزاده، امید؛ قادری، بهروز (۱۳۹۵) تحلیل چند سطحی خشونت ورزی: مطالعه پیمایشی خشونت‌ورزی دانش‌آموزان دبیرستان های شهر سقز، نشریه پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال پنجم، شماره ۱۲ صص ۶۱-۸۰

فرا تحلیل آسیب‌های اجتماعی رایج در بین دانش‌آموزان ۱۰۱

- بهبودیاری، قلی؛ حرفتی سجانی، محمد؛ قصاب‌زاده، جواد؛ رحیمی، حبیبیه، رحیمی (۱۳۹۷) تجربیات معلمان از عوامل زمینه ساز خشونت در مدارس (مطالعه پدیدار شناسانه) نشریه اندیشه‌های نوین تربیتی، دوره ۱۴، شماره ۱
- همتی، ناصر؛ دانش آموز، بدری، (۱۳۸۳) فراوانی افکار خودکشی در دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان آبدانان استان ایلام، تازه‌های علوم شناختی، سال ۶، شماره ۱ و ۲
- موسوی، فریبا؛ سجادی، حمیرا؛ رفیعی، حسین؛ فیضی، آوات (۱۳۸۷) برخی عوامل خانوادگی مرتبط با اقدام به خودکشی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۷
- مهرابی، حسینعلی؛ شیخ‌دارایی، هما (۱۳۹۲) نقش عوامل موثر در گرایش به خودکشی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه، دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی، سال چهاردهم، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲، صص ۹۱-۱۰۰
- بشرپور، سجاده؛ صمدی فرد، حمیدرضا (۱۳۹۷) افکار خودکشی در دانش‌آموز پسر: نقش خودپنداره، عزت‌نفس و سلامت اجتماعی، پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، شماره سی و یکم، پاییز ۱۳۹۷
- شهبازیان خونیک، آرش؛ حسنی، امید؛ رشبری دیبافر، محمد (۱۳۹۸) نقش تشخیصی قلدری و هوش اخلاقی در احتمال خودکشی دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوم شهر سنندج مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، دوره ۱۸، فروردین ۱۳۹۸، صص ۱۷-۳۰